

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Руси Маринов

на дисертационен труд **”Електронна журналистика: история, специфика, развитие”**, за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

Докторант: Ралица Филипова

Дисертацията се състои от седем глави, увод, заключение, библиография и резюмета на български и английски език, с общ обем 257 страници.

Основната насока на изследване в дисертацията е да се проследят процесите на зараждане, утвърждаване и развитие на електронните медии от радиото до Интернет. Тръгва се от предпоставката, че новите форми за комуникация изискват и други начини за по-бързо предаване на информацията. Историята на медиите показва, че всяка нова медия не само не елиминира предходната, нещо повече тя катализира животоспасяващи процеси, които карат предхождащата медия да намери друг облик и да потърси по-различни ниши, които да заеме. Първа глава на дисертацията „От телеграфа до компютъра” разглежда основните технически открития, които бележат поврат в човешката комуникация и полагат условията за появата на нов вид медии от типа на електронните, които са закономерните продължители на съществуващите дотогава печатни медии. Историята в тази част започва с изобретяване на телеграфа от Морз през 1836 година, изграждане на първата телеграфна мрежа през 1844г. По нататък в дисертацията се проследява историята телефона и на телевизионната техника от края на 19.век до 1926 г, като подробно се описват изобретенията на Джон Беърд, Владимир Зворикин. Откриването на компютъра е следващата стъпка в прегледа на електронните технологии, посочва се името на Джон Атанасов, но са пропуснати важни личности при изобретяване на компютърните технологии като Джордж Стибитц, Конрад Зюс, проф. Алан Тюринг и Джон фон Нойман, без чиито разработки компютърните технологии биха били невъзможни. В тази част на дисертацията се описва историята на браузъра „Мозаик”, но не става ясно защо е включена именно тук, като това е част от web програмирането, и каква е връзката с историята на предишни технологии. Мозаик е софтуерна

програма и мултифункционална платформа за показване на графика, текстове, видео, селектиране на документи от страници, публикувани в мрежата, /на определени сървъри/ в случая само един сървър на Т.Б.Лий. За отбелязване е, че цялата тази информация, която ни се предоставя се намира в подробна разработена база данни и компютърни енциклопедии, в електронен вариант, описващи историята на компютърните технологии и респективно история на радио и телевизионните технологии, достъпна до всеки един потребител. Глава втора е посветена на „Развитие на радиото като медия” като се доуточнява, че за начало на радиото като медия, както и за другите електронни средства за масова комуникация ще се възприемат не първите опити, а моментът, от който тръгват организационно редовни предавания. В тази глава се започва с първото радиопредаване за боксов мач през 1921, приемане на закона за радиото в САЩ през 1927г. Като пример за огромното влияние на радиото върху аудиторията се дава излъчването на радиопиесата „Война на световите” от Орсън Уелс, през 1938 година. Посочват се още първите радио програми в Париж, основаването на BBC през 1922, отделя се място на историята на радиото в България и излъчване на първите радиопредавания от 1930. По-нататък се описват особеностите на различните радиоформати и се стига до „подкастинга” като явление в началото на 21 век. Спецификата на радиожурналистиката и радиожанровете са другите теми разработени в тази част на дисертацията. Анализирани са особеностите на най-изявените радиожанрове като: новината, интервюто, репортажът, анкетата, коментар, радиоочерка. Продължава с описания на функция на радиото като медия, като се спира на особеностите на информационната функция като основна за тази медия, целта е да се предава информация максимално бързо, всеобхватно и в лесно достъпна форма. Прави се извода, че радиото от своето създаване до наши дни успява да запази до голяма степен ролята си, без големи промени. В случая, може да се изтъкне, че възникват проблеми от приложението на теорията на Клод Шанън за информацията в радиото и появата на мрежови технологии, които обезценяват до известна степен ролята на радиото като надеждно средство за информация. Изброени са и други функции на радиото като интегрираща, формиране на обществено мнение, възпитателна и културно-образователна, които в началото на 21 век са доста проблематични. Глава трета е посветена на „Развитие на телевизията”, като анализът започва с показване на връзката между технологии и журналистика, проследяват се няколко етапа от

развитие на телевизията като медия/етап на зараждане, етап на формиране през 40-те години и етап на бурно развитие или период на зряла телевизия. Достига се до извода, че ефирната, кабелната и сателитна телевизия се състезават в затрупване на зрителя с информация през 80-90.те години. В това време на медийния пейзаж се появява и Интернет, като мобилната, цифровата и уеб ТВ са предстоящо бъдеще. Може да отбележим, че в момента те са реалност и бъдещето е на други медийни технологии, не описани в дисертацията. Обект на внимание в тази глава са особеностите на телевизионната журналистика като се дават примери с опита на базата на CNN, Blumberg, BBC World, Euronews, TV5. В раздела „Телевизията като изкуство” се отделя специално внимание на взаимодействие между театър, кино и телевизия и появата на интересни художествени явления. Елементите на телевизионната журналистика са обект на внимание по нататък, като изграждането на телевизионния образ е отделен като отличителен белег на телевизията. Специално внимание се отделя на говорът и словото и техните характеристики, изтъква се факта, че от връзката „очи в очи” до голяма степен зависи по-детайлно предаване на информацията или посланието ни. Макар че е трудно да се открият ценностни отношения между информация, говор и слово, като това, според теория информацията, са различни величини, нещо повече информация и послания не са синоними и не могат взаимно да се заместват. Специално внимание в тази част е отделено на отличителните особености на телевизионната комуникация. Подчертано е значението на ефекта на присъствие, достига се до извода, че телевизията е може би най-комуникативното от всички електронни средства, и тук става дума не за аудитория, а за качествено съдържание. Макар че телевизията, без платформи за управление на съдържание, извличане на информация и висока технологична компетентност на работещите там, трудно може да генерира каквото и да е съдържание, с високо качество. Важно е да се отбележи, че в случая не става дума за влияние или въздействия, а за различни принципи на които са базирани електронните и мрежови технологии и от тук несъизмеримост на ефектите. Всяка нова технология интегрира в себе си предишната както и разширява нейните възможности. Мрежата може както да осигурява видео в реално време, така и да генерира качествено съдържание, далеч надхвърлящо сегашните възможности на телевизията, тъй като принципите и стандартите на функциониране и структуриране на информацията са други. Особено внимание се отделя и

на характеристиката и анализа на телевизионните жанрове като се описват отново особеностите на новината, репортажът, интервюто, анкетата и коментара. Добавят се и нови художествени жанрове като телевизионен театър, телевизионен филм. Описани са и функциите на телевизията като медия и се групират в три важни области: информационни; осигуряващи социално-управление на обществото; и културно-образователни. На информационната функция на телевизията е отделена около една страница като същевременно се твърди, че най-важната функция на ТВ е да информира. Информацията и в сравнение с радиото е по-въздействаща. Но не става ясно от разсъжденията за коя телевизия става дума, за тази в Западна Европа или САЩ, или тази в Източна Европа и Китай, където в повечето случаи не е задължително телевизията да информира и могат да минат големи периоди от време, без да се подава каквато и да информация към аудиторията, по определени проблеми, които обикновено са табу. В раздела „културно-образователна” функция на телевизията е включена мрежата second life, но не е изяснено поради какви причини. Необходимо е да се каже, че това е частна, публична мрежа и своеобразна компютърна игра, с възможности за влизане в чат в реално време и изграждане на виртуални светове със софтуера за 3D, и специален код LSL-Editor, който се предава в 2D среда и предизвиква доста критики от експертите. Основаната цел на по-горната мрежа е ориентирана към печалба и генериране на трафик, но в същото време са достъпни за потребителя и десетки други алтернативни „виртуални” мрежи, от типа на second life.

Глава четвърта разисква проблемите, свързани с развитие на Интернет като медия. Изтъква се факта, че за разлика от предходящите електронни средства за масова комуникация мрежата изпълнява по-широки функции, тоест от една страна Интернет е медия, която препредава чрез собствените им сайтове съдържанието на другите три: печат; радио, телевизия, а от друга страна мрежата създава свои особени онлайн журналистически форми от типа на е-вестници, информационни сайтове и блогове. Макар че тези форми, ако изобщо може да се говори за журналистически форми, са хиляди пъти повече и се изразяват в различни приложни програми. Изреждат се и основни модели за общуване в мрежата, но отново не става ясно за какво взаимодействие става дума: човек-човек; машина-машина или машина-човек. В тази част се проследява и историята на интернет технологиите, появата на мрежи от типа на АРПАНЕТ, електронна поща, ICR, история на браузерите от 1992-1994г. Пропуснати са имената на изобретатели и откриватели като Лари Робъртс, Ликлайдер, Боб Меткалф, Енгелбарт, Боб Тейлър, без които Интернет технологиите биха били

невъзможни да се развият във вида, в който момента съществуват. След това в дисертацията се преминава към речник за описание на основните термини в Интернет, като е излишно, тъй като една от характеристиките на мрежата, че сама описва себе си в различни протоколи, стандарти, уеб речници и принципи достъпни по всяко време. Още повече терминологията би трябвало да се вземе от надеждни източници, например да се използват база данни на W3C. Продължава се с темата за основни журналистически форми в Интернет, като много от нещата тук механично се пренасят от традиционните медии към web-медиите. Посочват се журналистически форми и предлагат примери на базата на сайтове и блогове, макар че формите за мрежова, медийна активност са много пъти повече, в дисертацията се визират основно програмните езици HTML, Shockwave, характерни за началото уеб програмиране и нищо не се говори за по-нови програмни кодове като JavaScript, Perl, WORA, PHP, Python, Qbasic, SQL, XML, Ajax, Joomla, CSS, SVG. Проследяват се историята и характеристиката на блоговете и отново ни се предлага речник на термините. Обърнато е внимание и на онлайн журналистиката като се изреждат някои от характеристиките като хипертекст, мултимедия, но това са и важни функции, характерни за мрежата. Не е дефинирано точно какво се има предвид под онлайн журналистика, представянето на медийно съдържание под формата на уеб сайтове или информация в реално време, която трудно се постига от медиите в момента. Дефинирана е същността на интерактивността, като в случая се твърди, че това е двустепенен комуникационен процес, много от определенията в тази част не съвпадат с вече изработени концепции от различни експерти, преди повече от десет години. Интерактивността в момента се свързва, не с двустепенен комуникационен процес, а с променливо съдържание, динамични текстове, възможност за промяна на дизайна, контекста и погледа към реалността и се визират по-скоро отношенията между човека и различни интелигентни устройства за структуриране на информация. Прави се опит да се направи характеристика на жанровете, типични за онлайн журналистика като се изброяват отново репортажът, анкетата, интервюто. Принципите и стандартите, закодирани в мрежата предполагат други форми за обмен на информация и друг тип жанрове, по-скоро те са под формата на различни приложения и кодове, както вече се изтъкна по-рано. Появяват се нови типове журналистика като data journalism, wiki, citizen media, knowledge media, semantic wiki media. Всичко това променя съществуващи класификации и структури, и изисква нов тип компетенции от журналистите, тези нови направления вече са обект на внимание и програми във водещи университети по света. По-нататък се изброяват механично отново функции, характерни за традиционния тип медии като-информационна, интегрираща, формираща обществено мнение, в случая има разминаване с принципите, върху които е базирана и сработва

мрежовата форма на комуникация. В глава пета се обсъждат „Организационните и професионални модели” като се класифицират основните типове медийни организации за разпространение на програми и се посочват три основни модела: свободен, модел ориентиран към обществена отговорност или наречен още покровителствен и, авторитарен. Характеристиката на съответния модел се определя на базата на организацията на разпространение на медийни продукти и начина, по който правителствата ги контролират. Посочват се особеностите на регулаторните органи и проследява подробно историята на комерсиалните и обществени медии, както и модела на свободния пазар. В детайли се разглежда историята на комерсиалната телевизия в САЩ и по специално на Ен Би Си, Си Би Ес, Ей Би Си. Отделено е място за регулиране на електронните медии в САЩ като се визират създадената със закон-Федералната комисия за радио и по-късно Федералната комисия за комуникации/1934г./. Моделът на обществена отговорност е разгледан на базата на опита в Западна Европа и по специално е интегриран в историята на ВВС, основана през 1922г. От 1995 година функционира и частна телевизия във Великобритания, която също има задължения и на обществен оператор. Към модела за обществена отговорност още се причисляват други медии като ZDF, ARD, както и медийни оператори от Франция, Белгия и Германия. Страните от Източна Европа са предложени като пример за авторитарен модел. Специално място в тази глава е отделено на развитието на радиото и телевизията в България от 1929 година до 1990г. Отделено е място и на формите за регулиране на Интернет пазара, макар че основния принцип тук е да се ограничи влиянието на правителствата или да се изключи с технологични средства възможността за контрол. В момента това се постига с частни, мобилни и независими Интернет мрежи, които могат да се привключват от отделни експерти, за определен период от време и след това изключват, като се ограничава възможността на администрацията да им влияе. Регулацията на Интернет е в посока независими частни и обществени, професионални организации да определят общи стандарти, протоколи и домейни, без намесата на държавата. Глава шеста се занимава с „Медийната грамотност” като се представят различни дефиниции и програми в тази сфера на ООН, ЕС, Юнеско. Медийната грамотност се подразделя на три основни компонента: достъп, анализ и оценяване. Необходимо е да се отбележи тук, че се появиха и друг тип грамотности като дигитална, иновативна, мрежова които в момента не са дефинирани, а само се дискутират в Европа. Възниква потребността от въвеждане на програми за дигитална компетентност, мрежова идентичност и знание за мрежата. Само за пример може да се даде, че мрежовата идентичност в България, измерена със специален коефициент от 0 до 100 е „0” същото важи и за отделните български университети. В частта за медийната грамотност се

отделя специално внимание на детската аудитория като най-уязвима при работа с Интернет ресурси. Може да се отбележи, че не само децата, но и родителите, както и по-голяма част от журналистите не са подготвени за работа в мрежова среда. Компетентността, за работа в web среда, също е обект на специални измервания и отново в Източна Европа са характерни стойности близки до нулевите. Изводът до който се достига в тази глава е, че от педагогическа и социална гледна точка начините за въздействие на Интернет върху децата са по-големи от телевизията. Глава седма носи заглавие „Дигитално развитие на електронните медии”. Обобщава се факта, че дигиталните технологии имат огромен потенциал да променят нашето всекидневие. Процесът на дигитализация на медиите е сложен, но от него печелят както медиите, така и аудиторията. От стр. 226 до 227 се изреждат термини, свързани с дигитализацията, което може да стане и в приложенията. По-нататък се представят особеностите на дигиталната ТВ и процесът, свързан с дигитализация на медиите в САЩ и Западна Европа. Посочват се различни дигитални телевизионни платформи от типа на DVT_T,HDTV,SDTV, отделя се внимание на телевизии, базирани на Интернет протокол и web ТВ, но не се дава пример с тях. Пропуснати са важни тенденции, в последните 3-4 години като появата на googleTV, appleTV, Voox, Netflix. Изводът до който се достига в тази част е, че дигитализация на медиите цели да създаде онова усещане в своята аудитория, което формира Интернет-многообразие на информация, различни гледни точки, свобода на избор. Последната част от дисертацията е „Заклучение” като се обобщава тезата, че на базата на исторически преглед на новите медии се доказва, че те не само се елиминират една от друга, а могат да съществуват заедно и да задоволяват непрекъснато растящите изисквания на потребителите си, стига да бъдат достатъчно гъвкави, спрямо променящата се медийна среда. Друг извод от проучването в дисертацията е, че важна предпоставка за оцеляване на медиите, освен дигитализацията е и запазване на основните им функции и специфики, тъй като са породени от основните потребности на човека да се забавлява, образова и информира. Може, обаче, да се отбележи, че новите медийни технологии се наричат нови, защото все още не са познати в достатъчна степен за практикуващи журналисти и липсват компетенции да се използват адекватно и по предназначение. В повечето случаи са базирани на нови научни принципи, използват други стандарти и налагат промяна в поведението на журналистите и аудиторията едновременно, т.е. променят контекста, реалностите, създават нов език и други, непознати форми за поведение и от тази гледна точка, запазването на основните функции на медията става доста проблематично.

Основните ми забележки към дисертационния труд могат да се обобщат по следния начин:

1. В първите четири глави трябваше по-ясно да се демонстрира, как една медия се интегрира в друга при общото развитие на инженерните, компютърни, информационни и мрежови технологии. Речниците, предложени в отделните глави, свързани с основна терминология, визираща една или друга медийна техника могат да се изведат в приложенията, тъй като тези данни са достатъчно популярни, публични и достъпни до потребителите в мрежата по всяко време. Прекалено много внимание се отделя на развитие на отделната медийна техника, навлиза се в детайли, без да се направи проблемен анализ, и посочи какви са предизвикателствата за журналистите. Важно е да се отбележи, че в мрежата има публични ресурси за основните открития в областта на медиите, данните са достъпни до потребителите и са много по-детайлизирани, и не е необходимо да се навлиза в подробности в тази сфера.

2. В частта, свързан с Интернет като медия, съществуват доста неясно очертани дефиниции, неактуални програмни кодове, неточно дефинирани основни понятия, пропуснати са важни автори, личности, изобретатели, допринесли за развитие на тези мрежови технологии, които по неузнаваем начин променят контекста, поведението на хората и медиите. Някои от основните характеристики на новите медийни реалности, които не са отчетени при дефиниране на жанровете и особеностите на интегрираната в мрежата журналистика са: доминираща е бинарната логика на включване/изключване; споделени протоколи за комуникация, формиране на кластери и “малки светове”; поява на две нови социални форми: пространство на потоците и време без граници/времето в мрежата няма минало и бъдеще/; пространството не е свързано с определено място, а е изградено от възли и мрежи. В частите, свързани с медийна грамотност и дигитализация на медиите не е намерила отражения актуализираната политика на ЕС, като и оценката на специалната секция за медийна грамотност към Европейската комисия, изградена от водещи учени, които задават официални определения, дейности, програми и най-добрите практики в това направление. Още се има предвид, че дисертантът не се позовава на основната концепция и рамка на ЕС -Digital Agenda 2020, където всички тези процеси, свързани с дигитализация на медиите, ИСТ, медийна грамотност са отразени подробно и детайлно.

3. Технологиите по дефиниция са нито демократични, нито авторитарни, а зависят от начина по който се използват за целите на една или друга медия. В дисертацията преобладават прекалено много технически детайли за открития, свързани с дадена медия, без да се прави връзка с други инженерни изобретения, развитие на физиката и математиката, които

оказват влияние на тези открития. По начина, по който са класифицирани технологичните изобретения, свързани с медиите, човек остава с впечатление, че едната технология измества другата, но на практика с развитие на науката всички те се усъвършенстват и взаимно проникват, например телевизионните технологии стават част от съвременните мрежи, както мрежови технологии проникват в ТВ техниката и ги усъвършенстват.

4. Тезата е структурирана повече в теоретичен план, липсва конкретен анализ на проблемните области на модерните медии през 21. век и как влияят на обществото. Високо-технологичните медии имат значително въздействие върху свободата на мнението, но за съжаление голяма част от гражданите в Източна Европа са изключени от тях, поради ниски равнища на инвестиции и недостатъчно развита информационна и дигитална структура. Цитираните Европейски директиви, практики и норми третират един отминал период и липсва информация за новите програми, в последните години, като ЕС - дигитална рамка /EU- digital agenda/, econtentplus, творческо онлайн съдържание, мобилност за журналисти, медиен плурализъм. Изброените по-горе области се финансират с бюджет на ЕС, равняващ се на няколко милиарда евро. За съжаление в много от тези програми българските медии не участват, и в тази връзка, България е на 72 място в света по свобода на медиите. Пропуснати са и новите форми на дигитална журналистика като wiki-платформи, видео под формата на поток, системи за индексване на съдържание и проследяване активността на потребителите, журналистика ориентирана към данни, медии, използващи социални мрежи.

Въпреки пропуските и забележките дисертационният труд на Ралица Филипова отговаря на всички академични и научни изисквания за подобен тип изследване. Общата ми оценка е положителна и предлагам на научното жури да бъде присъдена на Ралица Филипова образователна и научна степен „доктор”.

27.06.2011 г.

Рецензент: